

TARI ISTVÁN

FALUSIRATÓK A VÁROSIASODÁS IDEJÉN?

Délvidéki írók – délvidéki falvakról

A délvidéki magyarság életerege a hatvanas évek elején teljeseedik ki: bő félmillió (504 368) Jugoszláviában élő magyarról tud beszámolni az akkori (1961-es) népszámlálás, amely szerint a Vajdaságban 442 569, Horvátországban 42 347, Szlovéniában 10 498, Belgrádban legalább 6 500 magyar él.¹

Igen, a hatvanas évek elején voltunk a legtöbben, és akkor voltunk a legfiatalabbak is!

Pedig a háborús bűnökben fogant délszláv ország, újból összeálló délszláv birodalom véres kezű vezetői mindent megtettek a második világegés végén annak érdekében, hogy a nem délszláv őslakosok közösségeit, többek között a magyar közösséget is szétzilálják, fölmorzsolják, elűzzék, különös kegyetlenséggel legyilkolják, eltüntessék a Délvidékről.

Ne feledjük, hogy Vaso Čubrilović, a szarajevói merénylet, az egykori államalapító gyilkosság egyik résztvevője, aki később Belgrádban nagy köztisztületnek örvendő tisztségviselő, történész, egyetemi tanár stb., már 1937-ben lerakja – *Az albánok kiűzése* című munkájában ajánlott megoldásokkal! – az etnikai tisztogatás alapjait.

Ugyanez a Čubrilović 1944. november 3-án írásos formában is eljuttatja a nemzeti kisebbségi kérdés megoldását taglaló javaslatait a partizán hatóságoknak: „A kisebbségek tisztogatásánál külön figyelmet kell fordítani az értelmiségre és a gazdagabb társadalmi rétegekre. Ezek voltak velünk szemben a legrosszabbak, a legodaadóbban szolgálták a megszállókat, s ezért veszélyes őket a helyükön hagyni. A szegényparasztság és a mun-

**Cs. Simon István
szülőfalujából csak
egy elárvult temető,
csak egy elárvult,
harang nélküli
harangláb maradt.
Irodalmunk szent helyét
jelöli immár
az a harangláb.**

kásság nemigen rokonszenvezett a német és a magyar fasizmussal, ezért őket nem kell üldözni.”²

Igen, cselédekre, szolgálakra, napszámosokra, kétékezi munkásokra mindig szükség van.

A körülmények szerencsés alakulása következtében a délvidéki magyarság megszerezte tervezett kitelepítését, porig aláozottan, hóhérai nagylelkűségének magasztalására kényszerítve. Ugyanakkor a délvidéki magyar értelmiség életben maradt része, néhány kivételtől eltekintve, szülőföldjének elhagyására kényszerült.

A tudatosan megtervezett és kivitelezett, több tízezer áldozattal járó magyarirtásban harmincöt katolikus pap szenvedett kínhalált. A sztálini diktatúrát meghonosító titói önkényuralom – 1948-tól Sztálint tagadva! – valósította meg a sajátosan jugoszláv találmányú antisztálinista sztálinizmust, mely kitűnő lehetőséget biztosított a kommunista párton belüli leszámolásnak, a titói vonal megerősödésének, kizárólagosságának. A kíméletlen vallásüldözésben, az írástudatlanság fölszámolásában szocializálódó, az emlékezés és még a kegyelet jogától is megfosztott, lefasisztázva büntudatra nevelt és magába zárkózott délvidéki magyarság csak 1956-ban juthatott először igazi lelki kapaszkodókhoz.

Mert az ötvenhatos magyar forradalom még a saját szemétdombján oly gátlástalanul kakaskodó délszláv vezetést is kezdetben nagyon meglepte. Arra a hallatlan bátorságra, melyet 1956 őszének forradalmat kiobbantó magyarsága fölmutatott a világnak, nem számítottak a partizánmítoszokat és önmagukat folyamatosan szaporító, hintapolitikájukkal a világ közvéleményét körmönfontan manipuláló, megbecsült harcosokká, néphősökké váló, egykor a fegyverteleneket nagy vitézséggel legyilkoló jugoszláv vezérek, akik életre szóló leckét vehettek bátorságból és szabadságszeretetből, akár kiküldött tudósítókik segítségével, Budapest utcáin.

A különutas elképzeléseket fölértékelő, a világ figyelmét a magyarságra irányító 56-os forradalom, a jugoszláv nagykövetségre menekülő magyar vezetés, a hóhérhoz menekülő, a hóhérra fölnéző, a hóhérat dicsőítő áldozat óriási lendületet adott a népirtást és szabad rablást fasizmus elleni harcnak nevező, háborús bűnökben fogant titói Jugoszlávia vezető kirakatredezőinek.

A jugoszláviai magyar kirakat az 56-os magyar forradalom után vált roppant időszerűvé. Belevaló balkáni álnoksággal fölmutatni a világnak, a helyi magyarok mellőngetését is jól fölerősítve: Jugoszláviában a legjobb magyarnak lenni! Hát ezért és éppen 1956 után alakulhatott meg a jugoszláviai magyarság csúcsintézményeinek többsége, kezdve az újvidéki Magyar Tanszékkal, kiadóházzal stb. Hiába születtek meg már 54-ben az elvi határozatok, a tanszék egész 59-ig nem működött, noha 59-ben is azok álltak a tanszék rendelkezésére, akikkel már 54-ben meg lehetett volna kezdeni a munkát. Mindössze az történt, hogy 1957-ben megnyitották a magyar lektorátust, amely abban nyújtott segítséget a magyar hallgatóknak, hogy nyelvileg felkészítette őket a magyar nyelvű oktatás ellátására, de maga a tanszék csak 59-ben kezdte meg a munkáját. [...] „A tanszék megnyitásának napján, amikor Sinkó a székfoglalóját tartotta, valaki ezzel nyitott be a bölcsészkarra: »Hol lehet itt beiratkozni egyetemi tanárnak?«” – emlékezett vissza az indulásra Szeli István.³

A politikai vezetés mindig és minden feladatra találni szokott egyetemi végzettségű, diplomás szakembert. A félmillió lélekszámú délvidéki magyarság annyira értelmiségiek nélkül maradt az 1944/45-ös magyarirtás után, hogy az ötvenes évek végén alakuló tanszékének vezetéséhez nem találtak diplomás szakembert. Pedig akkoriban már nagy szükség mutatkozott a különutaságot lelkesen éltető, a Szovjetunió által katonailag megszállt Magyarországot fölényesen lekezelő, a jugoszláviai tudat magyar nyelvű, irodalmi köntösbe bújtatott propagandájának kialakítóira, népszerűsítőire.

A véres kezére fehér kesztyűt húzó, tanulékony, a hintapolitikát egyre kifizető-dőbben működtető titói vezetést nem véletlenül találta meg Sinkó Ervint.

Sinkó vívódásai címmel Herceg János a következőket írta róla: „Szuggesztív egyénisége, nagyvilágias attitűdje inkább tanítványaiból váltott ki rajongást, mint fenntartás nélküli elismerést az itteni magyar írók részéről. »Templomtorony-romantika! – kiáltotta rettentő magasról, a magyar faluról szólva. – Sötétség, köd, sár! És kacifántos paraszti idill! Hol vagyunk Európától!« És főleg a faluról jött fiatalok megigézve mentek utána.”⁴

Kellettek a fiatal diplomás értelmiségiek a magyarság számára mesterségesen kialakított szellemi központba, a hirtelen fontossá váló magyar tömegtájékoztató újdéki szerkesztőségeibe. 1961-ben már működni kezd a nagyvilág megtévesztésére kialakított, túlméretezett kirakat.

És Belgrádban megalakulhat 1961. szeptember 6-án, 25 ország képviselőjével, az el nem kötelezett országok mozgalma.

És 1961. december 21-én az *Ifjúság* elnevezésű hetilapban megjelenhet a *Symposion* című rovat első száma, mely jobbára a Magyar Tanszék egyetemistáinak írásait közli, ráadásul az egyetemisták szerkesztésében.

A jugoszláv különutasság kirakatának egyre növekvőbb népszerűségét kellett tovább fokozni az átnevelhető, falvakból városokba költöző magyar fiatalok kirakátával. A kozmopolitizmus kirakátával. Mennyivel meggyőzőbben hangzik az ő szájukból a jugoszláviai különutasság, önállóság szenvedélyes dicsérete, a déli mentalitás, a délről érkező délszláv telepések életerejének dicsérete.

Házioltárunkról

■ A délvidéki magyar falvak a hatvanas évek elejére válnak irodalmunkban a maradiság megtestesítőivé. A titói diktatúra, mely nagyon is tudatosan tartósítja falvainkban a sötétséget és a sarat, a hatvanas évek végére kifinomult módszereivel eléri azt, hogy száz magyarból 82 végezzen fizikai munkát a 18 szellemi munkát végző mellett, miközben az országos átlag 70 fizikai munkásra 30 szellemi munkást mutatott ki. A magyaroknál ezen a téren csak az albánok voltak rosszabb helyzetben.⁵

Ezeket a sárba és sötétségbe kényszerített magyar falvakat járja kitartóan Németh István Tamásfalvától kezdve Gomboson, Tóbán, Szentmihályon, Filityen, Adorjánon át, a baranyai Sepsén keresztül a már városiasodó muravidéki Lendváig. Idény-munkásokkal, virágkertésszel, fazekassal, teknővájóval, méhésszel, kotróval, vízfakasztóval, pincemesterrel, talicskakészítővel, damasztzömvővel, gazdákkal, nádvágoókkal stb. beszélget, úgy, hogy figyel is rájuk, meg is hallgatja őket, ahogyan az öregeket és a gyerekeket is meghallgatja, megfigyeli, kiváló megjelenítő erővel ábrázolva beszélgetőtársait, környezetüket, világunkat. *Zsebtükör* címmel 1973-ban kiadott könyvében – kéthasábosnak nevezett íásaiban – szembesít bennünket valóságunkkal.⁶

A hatvanas évek közepén – amikor a jugoszláv sajátos út kirakata világűtlelevelével, konvertibilis dinárjával, legszebb felszíni tündöklésével téveszti meg a világot, a világ magyarságát – Németh István a titeli kriptaházak, barlanglakások lakóival beszélget.

„– Ha már húsz éve itt laknak, bizonyára ismerik a környéket. Vannak még lagonylakók a Baraaljon? (Ez az utca nem hivatalos neve, a hivatalos: Petőfi Sándor utca.)”

És írónk lelkiismeretes krónikásként lejegyzí annak a huszonnyolc családnak a nevét, akik 1966 májusában a titeli barlangokat, ahogyan arrafelé nevezték: lagonyokat lakták. Talán mondanom se kell, jobbára magyar családokról van szó, amint arra utcájuk hivatalos neve is utal.

„Mikor a hegyoldalban kijelölik és megrajzolják a leendő barlang száját, folyosót vájnak a hegybe, mérőléccel ellenőrzik a vájat magasságát, utána csákánnyal lefejtik a fölösleges földet, kapa élével pedig simára faragják a barlang belsejét. Utána be sem kell tapasztani, csak kimeszelik, és máris lakható. Mind a mai napig ezek a világ legolcsóbb lakásai. De hogy kik kénytelenek ilyenekben lakni, ahhoz nem kell magyarázat.”

Németh István különös gonddal örökíti meg tájszavainkat.

„A gyalázka, amivel a nádvágók dolgoznak, primitív, ősi szerszám. Parányi kasza. Nem tudom, ki nevezte el gyalázkának, és miért.”⁷

Németh István, pusztulásra ítélt falvainkat járva, megtöretésünk, közösségünk folyamatos megalázásának, szolgasorsba taszításának részleteit megismerve, lelkiismeretétől vezérelten megírja az emberi helytállás délvidéki magyar dokumentumait.

„Egész kubikoskodásom alatt nem is találkoztam másokkal, mint magyarokkal, mert kubikra idevalósi német, szerb vagy román nem járt, csak mi vállaltuk ezt a ronda munkát, nyakunkba akasztottuk a talicska hámját, és mentünk. Megállítottak bennünket az emberek az országúton: »Ko vam je to dao? [Ki adta ezt nektek?] – mutattak a talicskahámra. – Dao vam je Tisa Pišta! [Tisza Pista adta nektek!]*«* – így csúfoltak bennünket. No nem mindenki. De akadt ilyen csúfolódó is.”⁸

A jugoszláviai magyarság viszonylagos szabadságát irigylők, hangoztatók megfedkeznek arról, hogy még a legszabadabbnak látszó, rövid, 1965-től 1971-ig tartó korszak idején is megfélemlítéssel, kötelezővé tett önfeljelentéssel, vallásüldözéssel, koncepciók perekkkel növelték a magyar közösségekben a feszültséget, az egészségesebb nemzettudatuknak hangot adókat titkosszolgálati nyomásgyakorlással alázták porig.

1959-től nemzeti alapon Szerbiában már nem szervezkedhetett a magyarság, Horvátországra és Szlovéniára ez a tilalom nem vonatkozott! Ugyanakkor az 1959/60-as tanévben beindul Muravidéken a kétnyelvű oktatás,⁹ a magyarság beolvasását leginkább ösztöző, legszegyventeljesebb megoldás, melyből nem lett világra szóló botrány.

A jugoszláviai magyar értelmiség eltávolítása az anyanemzettől, annak kultúrájától! – első számú állambiztonsági feladatnak számított! Ennek a feladatnak a ravasz kivitelezéséhez igazi forrásokot rendelt a legfelsőbb politikai vezetés. A múlttal való forradalmi szakítás busásan megfizetett változatait, a városi élet előnyeit, a nemzetek fölötti különutasságot népszerűsítő, irodalmi köntösbe bujtatott jugoszláv propaganda, érdektelen szómenés, semmitmondás árasztotta el lapjainkat, művelődési életünket, tömegtájékoztatásunkat. A magyarországi irodalmat mélyen lenéző, önmagukat kellett, még busásabban megfizetett, igen nagy hatalommal, irodalmi hatalommal rendelkező szerkesztők döntöttek arról, kiből is csinálnak költőt! Íróink, költőink többsége jobbra egymást bővölte zavaros avantgárdnak nevezhető mellébeszélésével. És azok is formabontónak tarthatták magukat, akik nem ismerték a formát, és leginkább úgy szerettek volna jól tejelő megrendelőik elképzeléseinek megfelelni, hogy az ne derüljön ki sohasem.

Németh István nem az írók írójává akart válni!

Nem ezért költözött Újvidékre, a magyarság mesterségesen kialakított, állambiztonsági szempontból jól ellenőrzött központjába. Szigorú önvizsgálattal szemléli ő egykori léthelyzetét:

„Bezzeg jó fél évszázaddal ezelőtt nem ez volt a helyzet térségünkben. A falvakat tömegesen hagyták el még a »biztos« megélhetést nyújtó termelőszövetkezeti dolgozók is, s özönlöttek a városokba, az épülő szocializmus fő bázisaiba. Ennek, mármint a város csábításának, alulírott sem tudott ellenállni, jóllehet helyben volt munkaheleye, a szülőfalujában, ahol a tisztjét rövid idő alatt egészen a korpakirályságig vitte,

amely abból állt, hogy korpajeggyel látta el a korpára szorult sertésstenyésztőket. Új munkahelyén, a városban egy olyan mély vízbe ugratták – meggondolatlan fejesugrás volt! –, amely »víznek« nemhogy nem ismerte az áramlatát, sodrását, örvényeit, de még a folyásirányát se, így nem is gondolhatott – ha olykor eszébe is jutott volna – az árral szemben való úszás izgalmasan csiklandós mivoltára. Elég az hozzá, hogy új munkahelyén korpajegyek helyett újságcikkeket »állított« ki.¹⁰

A nyolcvanas évek végén, a szellemi zűrzavar, a háborús előkészületek jugoszláviai tobzódása idején, beugró, alkalmi vendégszerkesztőként majdnem egy teljes *Új Symposion* számot szerkeszthettem (50 oldalon át) azoknak az általam felkért délvidéki szerzőknek a munkáiból, akik saját szerelmes földrajzukat írták meg.

*Feljegyzések Kishegyesről*¹¹ című írásában Németh István a következőket közli olvasójával: „Ennek a füzetnek néhány lapját most nyitom meg először a nyilvánosság előtt. Lapozgatva a füzetben, ilyen följegyzésekre bukkanok: »Kishegyes első polgára Koródi Anna, született 1769. június 11-én. Atyja István, anyja Katalin volt.« Vajon ki lesz a falu utolsó halottja?”

Falujának, a délvidéki magyar falunak és családja öt tagjának állít emléket megindító szeretetével, írásművészetével; „író unokájának akár ki se kellett volna mozdulnia nagyszülei portájáról, az ott fellelhető »anyagból« építkezhetett volna élete végéig. Vagy abból is építkezik még ma is?” – kérdi *Házioltár*¹² című szerelmes krónikájának nyitányában.

„Édesanyám ekkor már kilenc éve halott volt. Ha Reá gondolok, mindig azt a nyári délutánt látom, amikor már a családját megebédeltette, az asztalt lebontotta, elmosogatott, a konyhát felseperte, az újra leterített asztal közepére pedig odaállította nagy, füles, közös ivópoharunkba a vizet. A friss ivóvíz gyöngyözött a pernyével csillogóra tisztított pohárban. Ezáltal, így, fölsöprögetve, az asztal közepére állított pohár vízzel, a beáramló nyári délután fényében a szabadkéményes konyha immár nem egy nyomorúságos lyuk benyomását keltette bennem, hanem egy kápolna tiszta szentélyét. A leterített családi asztal a közepén a pohár vízzel volt benne az oltár. A házioltár.

Tudtam, hogy ezt a csodálatos varázslatot édesanyámnak köszönhetem. Miután a konyhát így rendbe tette, tiszta vizet öntött a nagy lavórbá is, s kitette a gangra, hogy a víz meglangyosodjék a délutáni napon. A lavórban a víz az alig érzékelhető fuvallattól, avagy a föld titokzatos döngésétől meg-megremegett, oly finoman, hogy ezt nem is annyira a víz felületéről lehetett leolvasni, mint inkább a gang mennyezetére tükröztetett visszfényről: arról a hatalmas aranytallérról, amelyben ha eszembe jut, mindig anyám mosolyát látom.”

Mi kárpótolja az embert?

■ „Németh Istvánnak és a hozzá hasonló tartású újságíróknak, íróknak köszönhettem a *Magyar Szó*, hogy a legdurvább vagy legalattomosabb hatalmi és főszerkesztői terror idején is volt néhány oldala, egy-két hasábjára, amely segített megtartani a lelket a délvidéki magyar olvasóban” – írja Dudás Károly *Eltévedt mezsgyékövek* című, Botlik Józseffel és Csorba Bélával közösen kiadott könyvében, mely *Adalékok a délvidéki magyarság történetéhez 1918–1993* alcímmel, 1994-ben jelent meg.¹³

Vidékünket járva – a jó szociális érzéssel megáldott Németh Istvánhoz hasonlóan – Dudás Károly is felfedezi az odúlakókat. Ő a baranyai háromszögben tapasztalatakat írja meg. „Kiáltásnyira a holt Duna-parttól, végig a Vörösmart–Kiskőszeg kocsitút mentén emberi odúlakások, gádorok sorakoznak; harmincegynéhányat számolhat össze az ember, ha van türelme hozzá, de sötétlik még néhány arra följebb, meg a túlsó oldalon is. Senki nem tudja pontosan, mióta tátongnak ott, fehérrel körülme-

szelt fekete torokkal, ablaktalan, örök éjszakás üreggel, de beszéltem olyan idős emberrel, akinek már a nagyanyja itt született.”

Dudás Károly a Hornyik Miklós által rövid ideig, ám meghatározó módon szerkesztett ifjúsági lapban, a *Képes Ifjúság*ban hívja fel magára a figyelmet a hatvanas évek végén. Vidékünk felfedezésének izgalmával írja riportjait a magyarság szempontjából oly beszédes nevű szerémségi faluról: Maradékról, a kopácsi halászközpont, a Bánság legdélibb részén élő bukovinai székelyek utódairól stb. Dél-Bánátban, ott, abban a zárványban élő faluban, Székelykevéen, az ezeréves határnál tanulja ő is a szakmát Podolszki Józseffel és másokkal együtt, ott tanulja meg ő is azt, hogy, Podolszki szavaival élve: „az őszinte riportalany kiszolgáltató ember, s az én felelősségem, hogy ne éljek vissza a kiszolgáltottságával, hogy feltétlen bizalmát a védelmével háláljam meg.”¹⁴

Dudás fiatal íróként, riporterként a legidősebb embereket faggatja, hiszen nagyon is jól tudja: igazán fontos dolgokat gyakran csak az életből távozó szokott közölni az életbe érkezővel. Elbeszéléseiben, lírai jegyzeteiben, újságírói tapasztalataira támaszkodva, a délvidéki beolvadást, nyelvvelhagyottságot ábrázolja érzékletesen.

A szépiró Dudás prózájában gyakran alkalmazza a filmesek által oly hatásosan működtetett vágási tehnikát. *Királytemetés*¹⁵ című, novellákat, kisprózát tartalmazó kötetében képeket felvillantva, úsztatva, montázsolva, áttüntetve (*Varnyú István megtérése, Fénymagot esznek a papagájok, Királytemetés* stb.) teszi asztalunkra írói teljesítménye legjavát.

„»Ó, Kopácsi-rét«, hallom *Vízbe vesző nyomokon*¹⁶ című gyönyörűsége könyvéből a Tanárnő, Baranyai Júlia elhaló sóhajtását, »mi mindennek voltál édes otthona valamikor! Kozmikus gyermekkorunkra emlékeztető, ősi természetességű virágnylás, meddig maradhatsz meg nekünk?« Az újkori hódítók, a vad török hordáknál is nagyobb pusztítást végző szerb honfoglalók felégették, elvették tőlem Baranyámat. Népét legyilkolták, elüldözték, Árpád-kori tündér falvait elnéptelenítették, gyönyörű templomait derékba lötték, meggyalázták.”

A tényirodalmat művelő Dudás dicséretes szokása, hogy hosszabb idő elmúltával vissza-visszatér egykori riportjainak helyszínére, felkutatva egykori riportalanyait, újból elbeszélgetve velük, szembesülve a történetekkel, történeteink alakulásával. „Pontosan Smederevo alatt, a Duna innenső oldalán sorakoznak a Burkátok és a Fertályok nádtetős viskói. Közigazgatásilag a tizenöt kilométerre fekvő Székelykevéhez tartoznak, a kovini községhez, a gyakorlatban majdnem sehova. Másfélszáz ház, körülbelül hatszáz lakos. Azért körülbelül, mert itt havonta változik a lélekszám: néhány család felkerekedik, továbbáll, mások jönnek a helyükbe. Legtöbbször még ágrólszakadtabbak. [...] A huszadik század paradoxonai, jegyezte meg nemrégiben a televízióban éppen ezekről a Duna-töltés tövében bokrosodó tanyacsoportokról egy politikusunk. Tiszta időben idelátszanak Belgrád fényei, itt meg se víz, se villany, se út, se gyógyszertár, se semmi. [...] Még kocsmá sincs a telepen, boltot is csak néhány éve kaptak. Másfél évtizeddel ezelőtt szinte kizárólag magyarok laktak” – jegyzi le 1975-ben.

Egy jó emberöltőnyi idő elmúltával, 2003-ban tart ugyanott, a Szakadónál riportellenőrzést, felkeresve egyik kedvenc riportalanyát, kinek szavaival, 1977-ben, *Szakadó*¹⁷ címmel megjelentetett könyve zárófejezetét alkotta meg. Érdemes felidézni az életét a Kárpát-medence legdélibb pontján leélő Varga György András szavait: „Valami mégis vigasztal. Mert igaz, hogy nem építettem téglaházat a faluban, nem vettem autót; amim van, ennél több már nem lesz nekem. De nézze meg azokat a mély barázdákat a földemen: én hasítottam őket. Az ágácfákat a tanyám körül: én ültettem őket. Ezen a tájon rajta van a kezem nyoma, és ez kárpótolja az embert.”

■ 2007 sanyarúhetének nagycsütörtökén, a harangok megsüketülésének napján, az utolsó vacsora után, Jézus halálküzdelmének idején, amikor „véredbe kóstol az éj”, amikor „az olajfák csöndjét / lélegzetedből kitépik”, Cs. Simon Istvánt a Teremtő magához szólította.

Egyetlen napilapunk, melynek évtizedeken, pontosabban harmadszázadon át leghűségesebb munkatársa volt, húsvét keddjén közölte halálának, ugyanakkor temetésének hírért, emlékezett meg róla.

Cs. Simon István a délvidéki magyar irodalom leghitelesebb alkotója volt.

Néki csak szülőföldje maradt, szülőfaluját, Terjánt, letörölték a föld színéről, főiskolai tanulmányainak városát, Mostart, szétlőtték a martalócok.

Tizenkét évesen, 1954-ben élhette át, földijeivel együtt, a második világháború utáni időszak első, kíméletlen falurombolását. Abban az iszonyú elkeseredettségben, megalázottságban, ám a kitelepítésük okozta megrázkódtatások által egymásra utalt, a bajban összekapaszkodott emberek között, kényszerűségből teljesen egységgé váló faluközösségben szocializálódott, melyben nem lehetett helye a mellébeszélésnek, a megtévesztettségnek, a hamisságnak. A terjániaiak, ezek a dohánykertészetből, virágmagtermesztésből élő emberek, pontosan érezték azt, hogy magyarságukért kell hatványozottan szenvedniük, hiszen falujuk egyik részét Pestnek, másik részét Budának nevezték egymás között, s a körükben népszerűsített szövetkezetesítés kudarca jó politikai ürügyet szolgáltatott az újdonsült hatalmasoknak arra, hogy széttúrják ezt az életképes, ezt a kíméletlen, roppant szorgalmat igénylő munkában összekovácsolódott, bánási magyar falucskát.

– Nem lesz itt többé Kisbudapest! – szölte el magát az egyik magyaryűlőlettől izzó nagykutya akkor. Így is lett.

És Cs. Simon István legérzékenyebb éveiben ennek a kicsiny, halálra ítélt falunak, falujának óriásira nőtt együttérzésében, falubelijeinek fölfokozott véd- és dacszövetségében ismerhette meg gyökereit, a valódi fogódzókat, érezhette igazinak népdalainkat, balladáinkat.

És mekkora fintora a sorsnak, hogy ez a már csak az emlékezetben élő, falucska élőbbé, igazibbá válhat az igazinál! Igen, a történetei, a jó irodalom által.

Cs. Simon István által.

Fiatalkori verseit olvasom.

Cs. Simon István nem tartozott a divatos, a futtatott költők közé. A költők, írók inkább újságíróknak, az újságírók inkább költőnek tartották a mellébeszélés korában. A szembesüléstől való rettegés korában.

Nyilván később is.

A nagyzó, magát kelleve, mindent rezegve elmaszató, elkendőző, fölfuvalkodottan vidékies, nyelvet gyötrő, a politikai propagandát sunyin kivitelező, kiszolgáló, önmagát rettentő modernnek, nagyviláginak érző rejtőzködés, mely azért mindenáron, akár az alkalmazott költészet árán is!, irodalmi, szerkesztői hatalmat akart magának, maradinak, falusíratónak tartotta őt a városiasodás idején.

Míndez már alig számít.

Néki, a kényszerérés következtében, már igen fiatal korában kialakult értékrendje volt.

Nem csillogni, szolgálni akart!

És szolgált. Alázattal.

Szavai szerint: amennyire magára hagyottnak érezte vidékét, annyira osztotta vele a közösséget. „Milyen ember az, aki szégyelli azt a vizet, amelyikben megmosdott?

[...] Az amsterdami kínai étteremben elfogyasztott pekingi kacsa ízét én a négyes számú cselédkonyhában főtt étel ízével vettem össze” – nyilatkozta 1974-ben.¹⁸

Heti rendszerességgel, elképesztő szívóssággal gyalog, kerékpáron járta vidékünket, figyelte leépülésünket, minden apró részletet számon tartva írta lírai jelentéseit pusztulásunkról.

A rettegéstől nagyra nőtt hallgatás idején készített mélyinterjúkat. Első verseskötényvét (*Utak keresztre*. Forum, Újvidék, 1971) ezekkel a verssorokkal zárja: „elvtársak / alakoskodás nélkül csukjátok be / az ajtót előttem”.

Sérült önbecsülésünk istápolója volt.

„Igazgatók irodájában ácsorogsz hetenként, / hónapokig egyazon kérelemmel, egyazon eredménnyel / távozol, majd ismét visszatérsz, / töprengsz, lám, itthon vagy végre, / a csalódás neveden szólít. / Eszedbe jut, egy kötelező olvasmányban olvas-tad, / ha kell ökölled is küzdj, / s megpróbálsz kiharcolni azt, / ami csatározások nélkül is járna.”¹⁹

Ahogy szülőfaluja a pusztulásban, úgy járt ő élen a munkában, úgy járt ő élen a tobzódásban.

Mert kor-szerűtlen lenni: mondanivalója volt a kor-kórban, mely „alatt / a rozsdá / az istent is lemarta volna”.

Csak arról tudott verset írni, ami nyomasztotta. És csak akkor, amikor írás nélkül nem lehet továbblépni...

Nálánál hűségesebb, a szülőföldjéhez jobban ragaszkodó embert nem ismertem. Még gyerekkorában készült fényképén is, mind a tíz lábujjával, görcsösen kapaszkodik az anyaföldre! Cs. Simon István mezítlábas gyerekkorának óriási élménye volt a harangozás. A terjáni kisharang kötelének rángatása közben úgy érezte, az a harang-zúgás „a mindenséget, az ábrándokon túli mérhetetlen kupolát is betölti”.

„Alig vártuk – mesélte kendőzetlen őszinteséggel –, hogy a falu legidősebb embe-re, az öreg Rice meghaljon, ugyanis messze lakott a temetőtől, hosszan harangozhat-tunk volna utolsó útjára.”²⁰

Cs. Simon István halálakor, temetésén nem szólhattak a harangok.

Cs. Simon István szülőfalujából csak egy elárvult temető, csak egy elárvult, ha-rang nélküli harangláb maradt.

Irodalmunk szent helyét jelöli immár az a harangláb.

JEGYZETEK

1. Mírnic Károly: *Demográfiai jellegzetességek a jugoszláviai magyar nemzetiség életében*. HÍD, 1970. 1.
2. V. Čubrilović: *A kisebbségi kérdés az új Jugoszláviában*. HÍD, 1996. 12.
3. Vékás János: *Utak*. Életinterjúk 1980–1990. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2010.
4. Herceg János: *Nyíló idő*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1991.
5. Arday Lajos: *Magyarok a szerb-jugoszláv Vajdaságban*. Magyar Kisebbség, Kvár 1997. 3–4.
6. Németh István: *Zsebtükör*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.
7. Uő: *Arcok zsebtükörben*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1984.
8. Uő: *Kosárban alvók*. Szórványban. Forum Kiadó, Újvidék, 2004.
9. *50 éves a kétnyelvű oktatás a Muravidéken*. Magyar Nemzetiségi Tájékoztatói Intézet, Lendva, 2011.
10. Németh István: *Agyturkáló*. Magyar Szó, 2009. február 21.
11. Uő: *Feljegyzések Kishegyessről*. Új Symposion, 1987. 9–10.
12. Uő: *Házioptár*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1996.
13. Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyékövek*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Könyvkiadó, 1994.
14. Podolszki József: *Forró vonal*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2009.
15. Dudás Károly: *Királytemetés*. Életjel Kiadó, Szabadka, 1996.
16. Baranyai Júlia: *Vízbe vesző nyomokon*. Forum Könyvkiadó – Horvátországi Magyarok Szövetsége, 1976.
17. Dudás Károly: *Szakadó*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977.
18. Tari István: *Nem kell az igazgyöngyöt csiszolni*. Képes Ifjúság, 1974. november 13.
19. Cs. Simon István: *Utak keresztre*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971.
20. Uő: *Szülőfalum, Terján*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1994.